

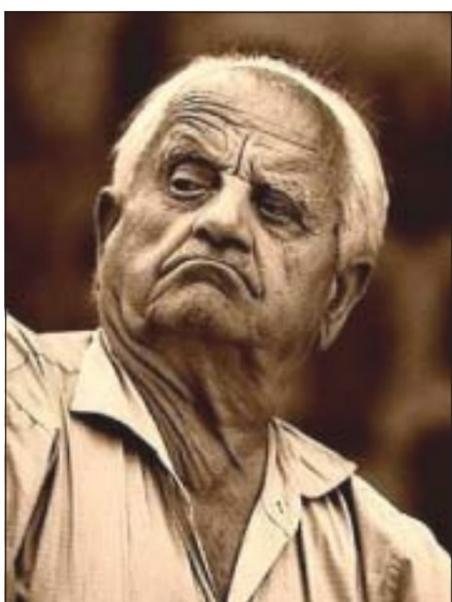
KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Őszi-téli dallamok

Ki nyárból őszebe ballag át,
Sugárból szőne balladát –
Fölötte tépett, őszes ég,
Vörösbe tévedt szókeség.

Ki őszből télbe lépeget,
Lehelne szélnek éneket –
Fölötte kőd, hó, szent hideg,
S a dallam sem szól senkinek.

Ki tél s tavasz felé megyen,
Miért töprengjen éneken?
Őrökre úgyse tartana
Fölötte dal, se ballada.

Bányászportré

Megjelent az Irodalmi Jelen Könyvek sorozat két legújabb kötete:

- Szöcs Géza: *Az al-legóriás ember*
- Karácsonyi Zsolt: *Sárgapart* (versek)

Orbán János Dénes

Szöcs Géza 50 éves

„Szabadság nyelvtana,
szabadság levegője!
ki ilyen levegőt szív,
nem tud aludni többé
se nélküle, se tőle.”

Születésnapra köszöntőt írni Sz. G.-nek, Sz. G.-ről nem egy könnyű dolog, legalábbis alulírottaknak, akik rengeteg szál fűz az ünnepelthez. Szubjektivitás, objektivitás meg effélék – nehéz ilyenkor kezelni ezeket a tényezőket. Ismered, nem ismered – mindenképpen Sz. G. jelenkorunk egyik legfurább és legmisztikusabb figurája. Aki bámulatos könnyedséggel bármiről gyönyörűen tud írni. Bezzeg, mikor róla kell írni, rághatja a körmét a filosz: akár az emberről, akár a múról van szó, rendkívül nehéz.

Vegyük például az embert. Két nagyon fontos jellemzője van. Az egyik az, hogy egyszerűen hiányzik belőle a félelem ösztöne. Ez egy olyan valami, hogy másabb, mint a bátorság vagy a vakmerőség, még ezeknél is metafizikusabb. Ezért például Sz. G. pontosan úgy vezet, mármint kocsi, mint aki el sem képeli, hogy ebbe ötpercenként bele lehet halni. Persze, nemcsak a hajtásban nyilvánul meg ez a félelemtelenség, hanem majd mindenben. Gondoljunk a nyolcvanas évekre, amikor emberünk minden olyasmit elkövetett, amit a szocializmusban nem volt szabad elkövetni, és aminek csekély hányadéért is véres megtorlással választottak abban az időben. Sz.

G. az akkori idők talán legkényelmetlenebb ellenállója volt, olyannyira, hogy az ellenállásának egyszerűen nem tudtak ellenállni.

Tizennyolc évvel ezelőtt, a 32. születésnapra írott versben bejelentette: a jövőben szeretne élni. Aztán eljött a jövő. A nagy felszusszanás eufóriájában mindannyian azt hittük, hogy jobb lesz, mert rosszabb nem lehet; és azt is hittük, hogy azok, akik ellenállók voltak, most méltó helyükre kerülnek. Nem sok időnek kellett elteltie ahhoz, hogy kiderüljön: naiv álom ez, mert a politika és a közélet úgymond „demokratikus” színpadán nem az ellenállók, a bátrak és karakánok érvényesülnek, hanem a képlékenyek, nem a száfa, hanem a lián, meg egyéb hajlékony növények. Kiderült: a demokrácia a különböző csoportérdekek marakodásának fedőneve, és a nagy eszméket, amelyek nem csoportokról, hanem egy egész nemzetről szólnak, a csoportérdekek ugyanúgy felfalják, mint a diktatúrák. Az elképzelt boldog jövő a verés helyett a szőverést hozta Sz. G. fejére, és eme „demokratikus” eszközök ellen még nehezebb volt védekezni, mint a diktatúra eszközei ellen.

Folytatása a IV. oldalon

A fénykép mágiája

Nézem Deák Ferenc fotóművész fényképeit. Egy ismerős és mégis különös világ körvonalai sejtnek fel ezekből. Az emberi lét mozdulatvilága csalogatja a szemlélőt, s arra késztet, hogy úgy olvassuk ki a portrék szeméből, arcából, a virágok hús-vér testéből, a tájak melegségéből vagy drámaiságából, a tárgyak egyedi létéből a valót, mintha költemények zengzeties sorait hallanánk. Nem a romantika, hanem a valóságátadás mélysége ezeken a fotóknak. Nem a technikai fogások – bár ezeknek avatott mestere – a fények és árnyak, a visszaverődések, a formaritmusok teszik látványossá mindazt, amit alkot, hanem a fényíró művészi meglátása, melyek életművé érlelik a nem alkalmi, de bizonyos alkalom születe felvételeket. Panteonjában helye van mindannak, amit látó szemével érzel. A fényképezőgép csak eszköz, akár az író kezében a toll, a festő kezében az ecset. Ertelemmel, alkotói fantáziával használva azonban ez az eszköz olyan, akár egy varázspálca. Teremteni tud.

Deák Ferenc, Kolozsváron született 1941. május 21-én, tizenkilenc éves korától fotóriporterként dolgozik a kolozsvári magyar nyelvű napilapnál, 22 évesen alapító tagja lesz a Romániai Fotósövetségnek. Több hazai és nemzetközi díjjal jutalmazták munkáit. 1978-tól New Yorkban él.

Lapszámunkat fotóival illusztráltuk.

P. M. Önarckép

SZÖCS GÉZA A torony

Hát találkozunk Elefántcsont-parton.

Van nekem ott egy óriási tornyom.
Abban írom politikai verseim.

És van nekem egy icipici szörnyem.
Egy ládában lakik ott tartom benne az
az ő tartománya

az az ő környéke én úgy hívom:
szörnyék

hozzám képest a szörnyike jóval
kisebb
jóval kisebb mint én
ó az én kisebbségem
valójában egy borz
mikor hazatérek a tornyomba
Elefántcsont-parton
mindig rászólok jól megfenyíttem
már megint hogy viselkedted
amíg távol voltam

– így beszélek hozzá – mit mind
randalíroztál mit folyton áskálódtál
mért annyit mind kétnyelvűtél miféle
feliratokat
borz-nyelvű szörny-egyetemeteket
követeltél

ilyenkor a borz behúzza fülét-farkát
visszahúzódik a szörnyékébe
nagyokat fújtat
később megbocsátok ökelmének
odavetek neki néhány csontot

hát így élünk a toronyban
a szörny meg én.

Elefántcsontpart, 1998. december 21.

E-MIL Tábor 2003

A Kék Lagúna és más történetek

A nyár még sokáig tarthat, sőt, lesz jövőre is, de egészen más lesz az újabb E-MIL tábor, mint az idei. Azon egyszerű oknál fogva, hogy maga az Erdélyi Magyar Írók Ligája is folyamatosan változik, alakul.

Idén, például, úgy alakult, hogy egyszer se jutottam el a zetelaki tóhoz, pedig tavaly sikeresen átúsztam, miután Molnár Vili társaságában lesétáltam, szekereztem, stopoltam odáig. Tavaly, ahányszor hazabérltem, mindig egy csattogó fogú, vérengzőnek tűnő fenevad fogadott, idei szállásadómnál egy pocokos köszöntött farkcsóválva, és csak becsületből vakkantott egyet-egyet.

S ha már az összehasonlításoknál tartunk, tavaly egész Székelyföldet akartuk meghódítani: mi, az írók és költők, barátainkkal és barátainkkal egyetemben – az idei táborhoz már nem kapcsolódott annyi kiszállás, közeli vagy távolabbi településeken való felolvasás. Inkább egy helyen maradtunk, vagy, ha ki is mozdultunk valamilyen irányba, azt együtt tettük és lehetőleg traktorral.

A változatosságra mindenkinek szüksége van, ezt érezték meg idén a szervezők, akiket egyszerűen

Sántha Attilának hívtak. (Persze az idei táborot egészen egyedül ő se tudta volna végigcsinálni, szükség volt néhány segítő kézre, és ránk, akik e kezeket mindig megfelelő módon követtük figyelemmel.)

A tábor első napja egybeesett Szent István ünnepével, a második 24 órára már egy teljesen szokványos és hétköznapi csütörtökön került sor, a madarasi pénztéket pedig – ahogy illik – egy közgyűléssel és focimeccsel, illetve hétvégi pálinkakóstolással egybekötött szombat követte, amelynek vége fele a táncparkett ördögei is bizonyosságot adhattak tudásukról és mozgáshiányukról.

Értékeltem, hogy a tábor első két napján inkább az irodalomtörténeti előadások határozták meg időnket, és elménket egy tudományosabb légkörbe vonták, hogy a rendezvény második felében már a líraibb, illetve hargitaibb hangok uralkodnak a levegőn.

Az idei Zetelaka szervezői ismerték a közmondást: ha nem megy a hegy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez; és ezt kétszer is figyelembe vették.

Folytatása a III. oldalon
KARÁCSONYI ZSOLT

◆ Beke Györgyről, lélekközelben
II. old.

◆ Zöldi László: A fő műve
Hagyomány és újítás a jelenkori
erdélyi magyar lírában
László Noémi: Sörök, örök
sörök
III. old.

◆ Boros Kinga színházi kritikája
IV. old.

◆ Pongrácz Mária beszélget
Mandics György íróval
Fodor Sándor-anekdota:
Aki „levett a lábamról”
V. old.

◆ Válogatás régiós költők
verseiből
VI. old.

◆ Franz Hodjak versei
François Bréda:
Cupido-Érosz
VII. old.

Cseke Péter

Beke Györgyről, lélekközelben

Lélekemelő nagyváradi ünnepségen hangzott el a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület dísztermében 2002. június 22-én: „Beke György munkássága a Magyar Örökség része”. Az 1995-ben alapított Magyar Örökség Díj Kuratóriuma és a rendezvény közönsége aznap Ady Endre, a Nagybányai Festőiskola, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és alapítója, gróf Mikó Imre, Domokos Pál Péter szelleme és munkássága előtt is tisztelgett, és ez még felemelőbbé tette, hogy Andrassy Bertalan, Beke György és Illyés Kinga személyesen vehette át a kitüntető címmel járó diplomát. Amikor Beke György laudációjára felkértek, épp jegyzeteimet rendeztem egy róla készülő pályaképhez. Az ünnepség után tudtam meg, hogy munkámban megelőztek. Somos Béla Magunk keresése címen elkészült már az első életmű-összegző kötet. A miskolci Felsőmagyarország, illetve a szolnoki Szépirodalom Kiadó jelentette meg. A kiadást az Egyesült Államok-beli Erdélyi Bizottság támogatta.

Ez önmagában is azt jelzi, hogy Beke György immár otthon van mindenütt, ahol magyarok élnek, magyar hagyományokat ápolnak, magyarként éreznek, áldozatos munkával próbálják elérni, hogy egy történelmileg elveszített század után végre hozzáuk pártoljon a jövő.

Magam évek óta azt figyelem, hogy a kolozsvári egyetem újságíró szakos hallgatói mennyire otthonosak a határokon innen és túl ismert író-szociográfus erdélyi barangoló könyveinek világában, a „műfaj körüli utazásuk” során mi ragadt meg bennük tényfeltáró módszereiből, alkotói személyiségjegyeiből. A vizsgateremben nyilván „jelen van” maga az író is. Bármelyik pillanatban „faggathatják”, ha felülik a kezük ügyében lévő „ikerosorozat” – tőlük származik az elnevezés – darabjait: a romániai kiadású *Szilágysági hepehupát* (1975), a *Nyomjelző rokonságot* (1978), a *Búvópatakokat* (1980), a *Boltívek teherbírását* (1983) és az *Itt egymásra találunk az emberek* alaposan megcsonkított példányát (1984); illetve a Budapesten az első három kötet alapján újraserkesztett *Szigettlakókat* (1996), a csaknem dupla terjedelművé növekedett *Boltívek teherbírását* (1998), az eredeti elgondolás szerint helyreállított bihari könyvet, *Az Értől a Kölesérig* címűt (2000), a romániai cenzúra útvesztőiben nyoma veszett *Bartók szülőföldjén* (2002), a Hunyad, Szeben és Brassó megyei magyar szórványvilágot bemutató *Déva vára alatt* (2003).

A két világháború közötti időkben Ady, Móricz és Szabó Dezső szemlélete döntő módon meghatározta az értelmiségi pályára készülő fiatal nemzedékek tájékozódását az egész Kárpát-medencében. Esméltető hatásukra maguk is arra keresték a választ, hogy a magyarság hol tévesztett utat, miért jutott trianoni sorsra. Másrészt az foglalkoztatta őket: a szétszabdalt nemzet szellemi egységét miként lehetne megőrizni, hogy megtisztult önértéktudattal magát a nemzetet is újjá lehessen teremteni.

Beke György életpályájának és munkásságának alakulásában a történelmi idő és a helyszín egyaránt fontos szerepet játszik. Eddigi hetvenhat évéből huszonnégyet töltött az útnak indító szülőföldön, huszonkét évet „szolgált” Bukarestben, tizenhatot dolgozott a történelmi Erdély fővárosában, hatvan-két éves korától él Budapesten. Amióta „csak az a dolga”, hogy ő – Beke György. Nagy vállalkozások korának hőse, s egyszersmind alázatos nemzeti napszámosa. Kisebbségi viszonyok közé született, többségi helyzetben eszmélkedett, a negyvenes évek elején szerzett eszményeihez próbált hű maradni „22 éve” idején is. Kolozsváron ívelt fel a pályája, s miután a diktatúra véskorszakában kiűtötték kezéből a tollat, Budapestre menekítette barangoló könyveinek tizenkét kötetre tervezett impozáns sorozatát.

Az 1968-as „romániai nyitás” évében – mely egybeesett a Székelyföld leírása megjelenésének századik évfordulójával – Beke György kezdeményezi

jeles népsorskutató elődje hatkötetes életművének az újradíszítését. Ez ugyan elmaradt, de azt nem akadályozhatták meg, hogy társaival Orbán Balázs nyomdokain járjon, a magunk keresésére induljon. A Mikó Imrével és Fodor Sándorral közösen írt 1969-es bukaresti kötet csaknem kétharmadát Beke barcasági Csángó krónikája teszi ki. Itt használja először a műfajteremtő *barangolás* kifejezést is. Alig telik el három esztendő, s már önálló kötetként olvashatjuk a Kárpátokon túli tájakra kalauzoló *Magunk keresését* (1972), tartalomjegyzékében olyan szívet melengető címekekkel, mint a Demse Antal Klézséről vagy a Magyarok az olajvárosban. Szellemlélektörténetének azóta is ez az iránytűje: a *magunk keresése*. A történelmi Erdélyben, a Partiumban, a Bánságban, Moldvában és – 1990 után – az egész Kárpát-medencében. Csak megerősíteni lehet Pomogáts Béla állítását, aki így kezdi Beke György fő művének, a Budapesten 1996-tól új életre keltett *Barangolások Erdélyben* betájolását: „Erdélyben a szociográfia (...) a nemzeti felelősségvállalás és elkötelezettség írásban rögzített tanúságtétele is. Mindig is ez volt: számadás arról, hogy a magyarság, amelyet szüntelenül ostromol és pusztít a történelem, miként védelmezi önmagát, miként áll helyt az egyéni és közösségi küzdelemben, mit veszített ezeken, és miben kell megerősödni, összeszednie magát.”

Beke György és nemzedéke 1944 őszén találkozik először a történelemmel. Mégpedig úgy, hogy az mindjárt harcra is dobja a nemzeti előítéletek eloszlatásáért, az egyenjogúságért, az egyéni és közösségi jogokat szavatoló demokratikus társadalmi rend megteremtéséért. A történelem „utoléri” Bukarestben is. Előbb 1956-ban, majd 1968-ban, végül 1989-ben.

A „kulákvilággal” és az ’56-tal való leszámolással ránehezülő nyomás „működésbe hozza” a „súly alatt a palma” ismert effektusát. Akkori „emigráns-életérzését” úgy próbálja leküzdeni, hogy kezdi felkutatni a 19. századi bukaresti magyar emlékiratok nyomaikat. Kideríti, hogy az 1849-es magyar szabadságharc vére fojtása után a román fővárosban menedéket kereső papok, tanítók, mérnökök gazdag örökséget hagytak ránk. Példát mutattak az önszerződésre, a kisebbségi modus vivendi megteremtésére. Felelősséget éreztek minden olyan társukért, aki kívül rekedt az akkori magyar országhatárokon. Amint Koós Ferenc 1990-es emlékirata és öregkori naplója is tanúsítja: ők fordultak először társadalmi figyelemmel, szervező szándékkal a moldvai csángók felé.

Voltaképpen Koós Ferenc „vezeti el” Beke Györgyöt is a moldvai csángók világába, fedeztetni fel vele a legkeletibb magyarság életét, mindenekelőtt persze a bukaresti magyarokét. De volt még egy másik indítéka is, az előbbinél jóval erőteljesebb, meghatározóbb. Személyes sorsként élte át, kétszeresen is, a szigetletet. Felesége családja révén ugyanis – akik a barcasági csángóvidékről kerültek fel a román fővárosba – belülről ismerte a bukaresti magyar életérzés történelmi gyökérművészetét. A szigetlet, a nyelvestés, az önfeladás megannyi drámáját. (Megrázóan ír ezekről a Föllöttük havasok című „szociografikus regényében”) Rokonséget érez tehát a csángók barcasági ágához, és rokonléleként fogadják mindenütt a legkeletibb magyarok világában – miként 1988-as budapesti kötete, a *Csángó passió* is tanúsítja. Olyan körülmények között vállalkozott a hétfalusi, a moldvai, a bukovinai, a gyimesi, a dévai csángók tragikus sorsának a feltárására, amikor sokak szemében úgy tűnt: nem érdemes „halott ügyekkel” foglalkozni, a csángók elrománosodásának folyamatát lezárta már a történelem. Beke perbe szállt ezzel a „történelemmel”. Magával az elrománosítás folyamatával. Mára a moldvai csángók körében is beindult a nemzeti ébredés folyamata. Nemzetközi fórumokon tárgyalják egyenjogúsításukat. Korántsem tekintik ezt saját érdemének, de az is bizonyos, hogy

az ő írásai nélkül ez a folyamat jóval később következett volna be. Néprajzosok, nyelvészek, történészek gazdag anyagot merítettek a tudomány számára abból a világból, amelynek a felfedezésére ő enciklopédikus tudással vállalkozott. Hogy krónikáiban, szociográfiai riportjaiban megszólaltathassa magát a csángó életérzést.

Ennek jelentőségét most mérhetjük fel igazán. Voltaképpen a nemzetfeltétel adta kezébe a tollat,

amikor a csángók világát járta: nehogy a szórványhelyzetben élő romániai magyarság is csángósorsra jusson. Merthogy ez a veszély elkerülhetetlenek látszott, különösen azt követően, hogy Ceaușescu meghirdette a nemzetiségek felszámolására irányuló homogenizálást.

Bár bukaresti évtizedei alatt sem szakadt el lélekben Erdélytől, amint Kolozsvárra költözhet, ezek a szájak rövid idő alatt újra megerősödnek. Sokat számított az, hogy földrajzilag is közel került olvasóhoz, meglévő vagy leendő riportalanyaihoz, bejáratosá vált az erdélyi szellemi műhelyekbe, megbecsült látogatója lett a kolozsvári „egyszemélyes intézményeknek”. Erős érzelmi és szellemi támaszra talált, otthonra lett a nagyvárosban. Leváltarak ajtaján hiába is kopogtatott volna, az Egyetemi Könyvtárban is már zárolták addigra a barangoló könyveikhez szükséges történelmi munkákat, felbecsülhetetlen értékű dokumentumokat. De valahányszor szüksége volt rá, mindig megtalálta azokat a szellemi főembereiket (Szabó T. Attilára, Benkő Samura, Csetri Elekre, Egyed Ákosra, Imreh Istvánra, Jakó Zsigmondra gondolok), akik segítségére voltak abban, hogy nagy távlatú munkáinak történelmi háttérvilágát kiépíthesse. Író társakkal, irodalomtörténészekkel, zeneszerzőkkel, zenetörténészekkel, képzőművészekkel, művészettörténészekkel, népryelvi- és néprajzkutatókkal, szociológusokkal, statisztikusokkal, stb. folytatott műhelybeszélgetései ugyancsak beépültek rendre a készülő kötetekbe. Olyan értékszemlélet éltető közegébe került tehát, amely elősegítette pályája erőteljesebb és céltudatosabb kibontakozását. A két világháború között, amikor a szociográfia virágkorát élte, a szellemi ellenállás mellett a nemzetépítő *enciklopédikus hungarológia* volt a műfaj legfőbb ismérve. Ez tudatosodik Kolozsvárt Beke Györgyben, s maga is az enciklopédikus hungarológia ismeretárával feltöltődve vállalkozik egyre magabiztosabb valóságfeltárára. Ráérez arra, hogy a szociográfiai töltetű riportjai által vágott csapáson haladva tágabb szellemi horizontokig juthat el, életbevágóan fontos értéktartományokat hódíthat vissza számunkra. Önnön gátlásai alól is felszabadulva valósággal örömet lel abban, hogy mondanivalója érdekében a köztudatból már kihullott vagy megfakult történelmi, irodalmi, művelődés- és helytörténeti, egyház- és iskolatörténeti, néprajzi, népesedési, stb. vonatkozású tényeket, dokumentumokat, adatokat „mozgósíthat”. Kolozsváron az írói szemlélet kitágulásának és a politikai viszonyok beszűkülésének a drámáját

élte át. Hogy mit jelent az írói szabadság átélése Budapesten? Sorjázó kötetei (*Magyar gondok Erdélyben*, 1990; *Erdély jelene és jövője*, 1991; *Egyetlen út: az önrendelkezés*, 1993; *Atlantisz hangozó*, 1993; *Népek nagy romlása a román uralom alatt*, 1994; *Hadiutak Erdélyben*, 1994; *A nyitrai gróf feláldozása*, 1995; *Peremvidékek magyarsága*, 1995; *Védekező anyanyelv*, 1997; *Magyar áfium*, 1999) azt bizonyítják, hogy azóta is változatlanul folytatja a kisebbségi sors búvárlását. De most már tágabb kitekintéssel. Földrajzi helyzete lehetővé teszi, hogy egyszerre figyeljen keletre, délre és északra, vagyis valamennyi kisebbségi régióra a Kárpát-medencében.

Az 1996-tól újraindított erdélyi sorozata „léptékváltásról” tanúskodik: eddig megjelent darabjaiban a nemzeti szempont primátusa érvényesül, ez váltik kötetsszerzővé erővé.

Pontosabban: az erdélyi magyarság történelmi teherbírásának, lelki ellenállásának és sorsképletének a letisztult megragadása az összmagyarság sorsáért érzett felelősség vibráló erejétől kap távlatot. Tisztább hangszólyt kap a létérzés és a tudatállapot, a borongó kilátástalanság és a fel-felcsillanó reménység, az önmagunk erejébe vetett hit és a József Attila-i „közös ihlet”-ből táplálkozó szolidaritás érzékeltetése. Az újraserkesztett sorozat körültekintőbb történelmi látásmódról és egyszersmind az írói szabadság mélyebb lélegzetvételéről, magával ragadó ritmusáról tanúskodik. Az idő rostáján kihulltak a „meddőszövegek”, azok a részek, amelyeket annak idején eleve „villámhárítónak” szánt, amelyek nélkül nem jelenhettek volna meg a szóban forgó kötetek. Különös gondolat vihágyott azonban arra, hogy „tovább értesse” román szereplői közül azokat, akik emberségükkel, tetteikkel „beírták magukat” az erdélyi tájak magyar történelmébe. Az is magától értetődő, hogy visszaállította a cenzúra és az öncenzúra áldozatául esett fejezeteket, szövegrészeket, mondatokat és mondatrészeket, kulcsfontosságú fogalmakat és kifejezéseket. Nem csak az időszertülné vált szövegek elhagyásával, illetve csonkolás előtti szövegállapot helyreállításával változtak meg az arányok: szembeűnő a kilencvenes évekbeli széttekintés eredménye is. A régebbi történelem háttérvilágának a felrajzolását láthatóbbá váltak a kisebbségi küzdelmek emberi dimenziói.

Orbán Balázs annak idején hatkötetes tájmonográfiában mutatta be a Székelyföldet. Beke György *Barangolások Erdélyben* címen újjászerveztett szociográfiai sorozata ugyancsak hatkötetes. És csak a hatodikban foglalkozik az írói útján elindító Székelyfölddel. A *Szigettlakók*, a *Boltívek teherbírása*, *Az Értől a Kölesérig*, a *Bartók szülőföldjén* és a *Déva vára alatt* a szórványlétet hozza emberközelbe. Az arányok nem csak a műfaji különbségekről beszélnek.

Németh László mondotta: a Dunát nem kezdeti vízbősége teszi nagy folyóvá, hanem az iránya. Ebben az értelemben a felelősségtudattal párosuló írói küldetés sem más, mint valamely közösség érdekében véghezvitt vállalkozás. Veres Péter szerint egy-egy írói életmű kimunkálásához a tehetség önmagában nem elegendő; a tehetség mellé történelem is kell; történelem, amelynek változásaiban a legérzékenyebb iránytű maga az írói lelkiismeret. Beke György és nemzedéke 1944 őszén találkozik először a történelemmel. Társadalmi és nemzeti rianások befolyásolták kezdeti tájékozódását; amint hogy később ugyanilyen jellegű tektonikus mozgások juttatták búvópatakok sorsra induláskori eszményeit; hogy aztán a hatvanas évek végén újból előtérbe kerüljenek, tudatosan megtervezett munkába állítsák, majd a nyolcvanas évek végén újból előtérbe kerüljenek, tudatosan megtervezett munkába állítsák, majd a nyolcvanas évek végén számvetésre késztessek; hogy a 20. századi erdélyi magyarság illúzióival leszámolva életműve kiteljesítésén munkálkodhassék.

Móricz Zsigmond nem kevesebbet, a jövődó alakításának felelősségét testálta 1941-ben Beke György nemzedékére. Ez a felelősség azóta sem lett kisebb. Írógépe ezért csattog úgy Budapesten is – amiként azt Ruffy Péter feljegyezte –: akár a léghalpapcs.

Zöldi László

A fő műve

Innen, a szomszédomból, Erdőhegyről származik a családom, de én már Magyarországon születtem. Újságíró lettem, másfél évtizedig dolgoztam az Élet és Irodalom szerkesztőségében. Idestova húsz esztendeje, hogy az irodalomtörténet-szerkesztőt, Bata Imrét, a versrovat vezetőjét, Alföldy Jenőt és engem mint főszerkesztő-helyettest Gyulára hívtak meg. Érkeztünk a városi könyvtárban valóságos sokadalom támadt. Nem mintha mi hárman annyira megérdemeltük volna az érdeklődést, mindazonáltal ez volt az az időszak, amikor az ES-t csak pult alól lehetett kapni. Az MSZMP politikai bizottsága ugyanis határozatban rögzítette, hogy az irodalmi hetilap példányszáma legfőbb hatványezzer lehet. Holott akár százezer példány is elkelt volna.

Egyik szívesen köztöltőnkönkről, Simonyi Imréről akkoriban csak annyit tudtam, hogy Gyulán élő csodabogár, aki nem széppé üresített, mint

inkább hátborzongatóan pontos közérzet-versekkel véteti észre magát. A két irodalomkritikusnak, Imrének és Jenőnek pedig elhittem, hogy az egyik legnagyobb magyar költő. Nos, az író-olvasó találkozáson élénk állt egy markáns arcú, kócos hajú, kissé hajlott hátú, apámnyi korú férfi, akit kollégáim ismerősként üdvözöltek. Melegen szorongatták a kezét, Alföldy Jenő örömeiben még a hátát is meglapogatta. Ő azonban a világ minden kincséért el nem mosolyintotta volna magát, keményen, már-már kevélyen beszélt. Hiányzott belőle a szerzőknél tapasztalható „Szeretném eladni a portékát”-megalázkodás. Hozott magával egy elég vastkos paksamétát. Tisztelője és értő kritikus, a versrovat-vezető kezébe nyomta, miközben az orra alatt dűnyögte: „Vegyétek tudomásul, hogy életem fő művét bízom a gondjaitokra.”

A megilletődött rovatszerkesztő a helyszínen nem is merte kibontani a borítékot. Csak a szerkesztőségi autóban lapozta át a kéziratot. Nem vers volt, hanem terjedelmes, mélyen szántó elmélkedés Göröcs Tíróról és az Újpest focicsapatáról.

Elhangzott Simonyifalván, 2003. augusztus 2-án.

Nyugati havasok, reggel

Hagyomány és újítás a jelenkori erdélyi magyar lírában

A tavalyi évet az olvasás nemzetközi esztendejének nyilvánították az egész földkerekségen. Kissé időszzerűtlennek tűnt ez a jelölés mai, globalizált világunkban, a televízió és az internet korában, de kiderült, hogy még mindig nem közömbös, nem „elavult” fogalom a könyv, léteznek még igazi olvasók, sőt, közöttük verskedvelők is. Am ehhez mindenképp előtti igazi írók, költők is szükségeltettek, akik el tudnak szakadni a régebbi korok stílusától, írói gyakorlatától, de egyszersmind új, korszerű stílusesszékkel folytatni is tudják a magyar irodalom több évszázados értékes hagyományait.

Ez az érdekes kettősség – elszakadás és folytatás, a költészet hagyományos eszközeinek meg- és (első benyomásra) lebecsülése – jellemzi a legújabb kor, az ezredforduló erdélyi magyar líráját. Művelői, a (nem pejoratív értelemben) „fenegyereknek” is titulált ifjú költők, akiknek verseivel szemben még ma is sokan értetlenül állnak, sőt, érdektelen magatartást tanúsítanak. Pedig érdemes közelebbről megismerni őket, nem csak azért, mert erdélyiek és magyarok, vagyis miénk, hanem anyaországi meg- és elismertségük okán is. „Odaát” az irodalomkritikusok, sőt, a kiadók, jóval hamarabb felfedezték és értékelték őket, mint szűkebb pátriájukban.

Pontosan kikről beszélünk? Újabb erdélyi írói-költői csoportosulásokról, amelyek a Serény Múmia és az Előretolt Helyőrség című lapban, majd az utóbbi nevével fémjelzett könyvkiadó keretében és támogatásával működnek: Orbán János Dénes, Sántha Attila, Kelemen Hunor, Fekete Vince, László Noémi és más költőkről, akik a hagyományos és a későmodern stílust ötvözik műveikben. Az Előretolt Helyőrség egyre inkább kezdi átvenni a Forrás-sorozat pályakezdőket útjára bocsátó szerepét. Új, friss hangot, stílust, ábrázolásmódot jelentenek az egész magyar irodalomban, amelyet végre minden verskedvelőnek tudomásul kell vennie. Nem kisebb tekintély szavait

követik, mint Weöres Sándorét, aki mintegy fél évszázaddal ezelőtt nyilatkozta a következőket: „Mégkíséreljük a magyar költészet tiszteltlenebb megközelítését: ne legyen magasztos bálvány, inkább oldott, hajlékony, élvezetes. A magyar Múzsza ne, mint tekintélyes, terebélyes oktató-néni, hanem mint elbájoló és kétes erkölcsű táncosnő mutatkozzék.” A híressé vált idézet a több kiadást megért Három veréb hat szemmel című antológia utószavából való. Az antológiában Weöres Sándor a magyar irodalom „rejtett értékeit és furcsaságait” gyűjtötte össze.

Minden jó műnek, főleg versnek vannak – és voltak minden időben – rejtett értékei. Minél több a rejtett értéke, annál jobb a mű. Hasonlókat hordoznak a jelenkori erdélyi költők alkotásai is, de ahhoz, hogy ezeket felfedezzék, értékelő tekintetre, azaz olvasói hozzáállásra és -értésre is szükség van. Ehhez nem elegendő végigfutni a sorokon és esetleg rálegyinteni (ahogyan azt egyesek teszik). Föl kel törni a kemény diót, hogy hozzáférjünk a belsejéhez. A rejtett értékekhez, a „furcsaságokhoz”, a forradalmi újításokhoz, de a hagyományokat követő hangvételhez is. mert ezt is azt is megtaláljuk valamennyi ifjú tehetség eddig napvilágot látott életművében.

A pillanatnyi hangulat posztimpreszionista-féle megragadásáról tanuskodnak Sántha Attila *Első hó*, Orbán János Dénes *A szárnyas idő árbocmra szállt*, Papp Attila Zsolt *Az őszi eső poétikája*, László Noémi *Fontossági sorrend*, Jánk Károly *Az ünnep*, és Demény Péter *Kérés című elégiái*. A költemények szerzői természeti jelenségekről vagy konkrét élethelyzetekből kiindulva – a bonyolultabb, szürrealista képalkotást többnyire elkerülve – saját hangulatukat, legbensőbb énjüket vetítik ki a külvilágba: „Kell ez a költőnek,/ez a hangulat, hogy tudjon széplelket/játszani s elhiggye: van olyan pillanat,/amely egyedül számára adatott.” (Papp Attila Zsolt *Az őszi eső poétikája*)

Ugyanezek a szerzők és társaik más oldalról is bemutatkoznak. Sántha Attila sajátos, maga alkotta „székely nyelvjárást” használ néhány versében, amelyet úgy alkot, hogy egyrészt szándékosan sűríti a székelyes kifejezéseket, másrészt ezekhez hangalakban, de inkább hatásban hasonló egyéni „szókép-zéssel” él: „Berdózik két riccsó,/buftiskodik Máriskó./Aj, az azsagonjáró, a fuzsitus tepelák,/a nyúslető zelegor/ (Máris már cinkakorában zelegor). Nem értjük? Nem baj. Az „értelmes” magyar szavakból álló verssorokat sem mindig értjük. Egy tájegység (jelen esetben a székely falvak) hangulatát viszont maradéktalanul megérzi, akinek füle van hozzá.

Fiatallírunkaink másik igen „divatos” (de sikeresnek mondható) eljárása az intertextualitás (szövegköztiség) alkalmazása. Ezzel a versalkotási móddal nagy klaszikusok szövegeinek, jól ismert verseinek parafrázisát hozzák létre. Ez a posztmodern költői gyakorlat rendkívüli stílusérzékét követel, valamint a klaszikusok szövegeinek beható ismeretét. Legtehetségesebb művelői Orbán János Dénes, Fekete Vince, Kovács András Ferenc és a Temesváron élő Eszteró István, Mátray László.

Orbán János Dénes több versében Petőfi Sándor, József Attila, Nagy László vagy a Bibliából, az Eneke éneke parafrázisát teremt, sajátos viszonyainkra alkalmazva a szöveget: „Ki lép át értem árkot, bokrot? / A szögcsodrótól ki köt csokrot?... „Ő szeretöm, anyám, Judit, / ki menti meg, ha nem vagy itt, / itt Balkeleten a szerelmet?” (Ki viszi át a szerelmet? Az Ó, én hatalmas asszonyom 3. része).

Mai fiatal erdélyi költőink, az „ifjú titánok” tehát nem csak kitűnően ismerik és becsülik klaszikus elődeiket, de – szükségszerűen – el is távolodnak tőlük a későmodern, illetve posztmodern ábrázolásmód irányába. Az ezredfordulóra az összkép egyre változatosabb lett és ez a formai gazdagság az elkövetkező években valószínűleg tovább növekszik.

BRACH MAGDA

LÁSZLÓ NOÉMI

Sörök, örök sörök

Egy sör még nem a kezdet,
Nem a vég.

Nem veti a keresztet
Rá a nép.

Egy sör korsó jövő,
Pohár kaland,

Bohókás úttörő,
Brigant.

Két sör igaz barát,
Haver,

Nem kellett magát:
Vedel.

Két sör sztorik hada,
Csipet-csapat.

Magával rántana
Csapot-papot.

Három sör pedzi már
A varjakat,

Hogy hány ló, hány határ,
Hány part szakad.

Négy sör a kezdet és
A nap heve,

Vasvillapengetés
Szállong vele,

Öt sörnél felmerül
A Don-kanyar,

Hat sörnél talpra áll
A rab magyar,

Hét sör hintó, hajó,
Tengernyi vész,

Nyolc sör a kuncogás,
A hencegés,

Kilenc sör bökkenő,
Hogy hányadik,

Tíz sör rezel, paráz,
Bujálkodik,

Tizenegy sör hadar:
Megyek-jövök,

A többi eltakar —
Sörök, örök sörök.

E-MIL Tábor 2003

A Kék Lagúna és más történetek

Folytatás az I. oldalról

Először, amikor nem feledkeztek meg arról, hogy az erdélyi magyar írók, költők előbb-utóbb kifáradnak, nem tudnak az előadásokra koncentrálni, ezért sokkal jobb, ha engedik őket a Kék Lagúna teraszán üldögdélni, ahonnan egész jól látszik a zetelaki fő-mellékút, amely kísértetiesen emlékeztet a mai irodalom autósstrádjára. A Kék Lagúna terasza ugyanis igencsak közel van a Kék Lagúna éttermi részéhez, ahol a szerző tábor ideje alatt reggeliz, ebédel, vacsoráz, és egyébként isz. Ezért lett itt performance és szombat délelőtti felfolvasás, péntek esti elmaradt filmvetítés, szombat esti KILL, tánc, és meleg ingyen sör.

(A tábor elejének és végének hangulatát, illetve a szombat délutáni focimeccs végeredményét is befolyásolta a KILL (Kiskorú Írók Ligája) tagjainak jelenléte, a szép számban jelenlevő húszas, illetve harmincas éveikben járó szerzők nagy meglepődéssel tapasztalhatták, hogy léteznek náluk fiatalabb költők is.)

Jó húzás volt a Madarasi Hargitára tett kirándulás. A zetelaki író-tábor szinte minden résztvevője felszedte a sátorfát, hogy bátorsággal fölvertezzet erdélyi és irodalmi Mohamedként eljusson a hegyhez. Ezt az utat együtt zötyögtük végig, s mire a traktor felkapaszkodott a menedékházig, már elmondhattuk: végre egységes egésszé rázódtott össze a(z erdélyi) magyar irodalom. A legemlékezetesebb pillanatok azonban mégiscsak azok voltak (túl a szintes verseken és prózákon, elméleti előadásokon),

Az idős költő és a fiatal költő. Létay Lajos és Farkas Wellmann Éva

amikor szerzők és ihletők teljes lendülettel koptatták a táncparkettet (a legvadabban talán Létay Lajos és Mózes Attila táncoltatta műzsaszzerű partnereit) a Kék Lagúna kellős közepén, mintha csak ilyen módszerrel kívánának egyre több embert az erdélyi magyar irodalom adeptusává, rajongó követőjévé tenni.

Színház

Egyszavas jellemzések, visszajátszott történet

Tengeri történetek szokványosan nagy kalandokról, lélegzetállító veszélyekről, válogatott és tetovált gazfickókról meg hősookról, és, mindenekelett hatalmas kincsekről szólnak. A *Partok, szirtek, hullámok* című előadás fittyet hány ennek az epikus hagyománynak. Hiszen színjáték – természetesen azonnal hozzát. Egy hajóra, az öregjóság Stellára gyűjt egy lehetséges tengeri kalandregény „feszés mellényű hőseit”, élükre egy hőbortos, szintén öregjóság kapitányt, csak épp a nagyon látványos, külső fordulatokban gazdag történet helyett az emberi viszonyokra és belső rezdülésekre fordítja a figyelmet. Pedig a szereplők tengerészek, és együtt hajózó matrózok célja az utazás során rendszerint nem az „ismerkedés” vagy érzelmes barátságok szövögetése. Az összeverbuvált legénység Stella előtti életéről a Kapitány néhány szóban informál, kellőképp ködösen ahhoz, hogy a társadalom periferiáján lézengő, a tengerre, mint társadalmon kívüli ürbe lépő, kétes identitású és becstelenségű egyéneknek tűnjének. A skála széles, veritábilis tengeri medvétől kivert kutyaként hozzádkérezkedő ijedség. A viszonyok alakulása teljesen előreláthatatlan tehát, ugyanakkor bizonyosan nem a figurák jellemén múlik, hogy nem dialógusokban írt kalandregénynek leszünk tanúi. Barabás Olga szerző-rendező szövege minimális külső fordulatot szerkeszt a cselekménybe, anélkül, hogy a mindennapos tengeri eseményeket (vihar, délibáb, stb.) rendkívüli jelentőségűvé duzzasztaná.

A Stella épp kiköt Brightonban, a legénység ujjong: hazaértek. Esetlen elköszönés egymástól, türelmetlen, félszavas kérdések és válaszok, amiből a néző mit sem ért, mert nincs kontextus, ami értelmezne őket. A fiúk elhagyják a fedélzetet, a Kapitány (Szabó Tibor) a hajó orrán, a nézőkhöz beszél: hányszor fogadta őt a kikötő a ború e furcsa varázsával, melyben az ember nem hihet érkeinek és saját gondolatainak sem; egyszersmind tisztázza ezáltal a néző számára is, hogy a valóságbeli észlelési viszonyok függesztetnek, az előadás nem realista regiszterben játszódik. A fedélzet-színpadon (díszlet: Bartha József) hátul kifeszített műanyag függöny ereszkedik le, zizegése mint a sűrűn permetező eső. Mögötte a legénység halk muzsikát játszik.

„Akkor is tavasz volt, amikor útnak indultunk”, mondja a Kapitány, és következik az enumeráció egy hangsúlyosan színházi gesztussal: a fedélzeten álló legénységet egyenként fény világítja meg felülről, s a fény idejéig apró jelenetet játszanak le a Kapitánnyal, aki közben bemutatja őket. A szívós alkatú, kalózcárcú Tommal (Pálffy Tibor) egy lerészegedés némajátéka folyik. Ő a cimbor. A egyszavas önjelmezések kezdetben épp olyan keveset mondanak, mint a partot érés jelenete, és inkább helyi jelentőségű, improvizatív jellegűnek tűnnek. Értelmüket a visszajátszott történet adja meg, melynek végére egymás közt el is cserélik őket: mindenkivel elvisz egy kicsit a másikból. Az ügyetlenül mozgó, kertésznaprágos, szemüveges Dick (Márton Lóránt) – az öngyilkos – hűségese társa a Kapitánynak, mert az enni adott neki, és mert egyformán imádják a Stellát. Bob (Mátray László) – a koldus – kissé rongyosan is sármos megjelenésű, és a Kapitány semmit nem tud róla, főleg,

hogy miért jött a hajóra. Pedikúrust játszanak Bertel (Váta Lóránd), a londoni jómódú világból titokzatos okok miatt eljött, óvatos, kimért fickóval. Az elinduláshoz – a történet nulla időpontjához – való visszacsatolást a Kapitány visszaemlékezése teremti meg, de a legénység felsorakoztatása túllépi a nosztalgizáló narrációt, mert az öt matróz nem a Kapitány mentális projekciójaként, hanem öntörvényű alakként jelenik meg, jelenidejű cselekvésben. Ha nem így volna, a csóró külsejű Jim (Nagy Alfréd) – a bűvész –, aki már-már kifejejtődik a felsorolásból, nem oldalalognatna be a kapitány hívása nélkül, eszébe juttatva, hogy ő is létezik.

A visszaemlékezésből adódó analitikus jelleget – mintha a szerző az első, a búcsú jelenete után venné észre, hogy valami fontosat, magát a történetet nem közölte a nézővel – erősíti az is, hogy a legénység előéletét, legfőképp az okot, ami a Stellára hozta őket, nem ismerjük. Dick állandó tartozéka a Stellának. Bertről csak apránként derül ki, hogy kleptomániás, ezért kényszerült elhagyni a fényes estélyek világát, s a tengerészkedés valószínűleg épp azért felelt meg neki, mert felfüggeszti a szárazföld törvényeit. Tom rögtön közli, hogy a menyasszonyához utazik, és róla azt is tudjuk, hogy tapasztalt tengerész. Mirtuszt és keménykalapot visel, és magánál tartja a menyasszonya fényképét. Az egy kép aztán egész paksamétává növi magát, eldönthetetlen, hogy a nőtől kapott levelek kötege az, vagy egy tucatnyi nő fényképe, hiszen egyszer Dicknek mutogatja: „Nők!” ajánlja neki.

A hajó „intrikusának” Bob bizonyul, aki Tom nyomában jött a hajóra. Bob kincset keres. A híres-hírhedt térkép a birtokában van, de Tom tapasztalatára van szüksége ahhoz, hogy meg is tudja szerezni az elrejtett kincset. Tom azonban néhány napja szabadult tizenhat év börtön után, és eltökélt szándéka, hogy megváltozik: feleség, kiskocsmá, nyugodt élet, bár a tenger és a kincs kísértése nagy számára, és az előadás nyitva hagyja a kérdést, hogy melyik vonzás lesz erősebb. Bob az életben láthatólag ide-odalezengő Jimet veszi még társul. A hajózás egyhangú ritmusát kezdetben nem befolyásolja a terv. Mind-

Jelenetek az előadásból

dig a fedélzeten egyensúlyban van a jóság és gyarlóság: Bert önhibáján kívül lop, de javulni akar; Dick levelet küld Jimnek, mert az még soha nem kapott, és ez örömet szerez neki; Jim egy léleknek sem árt, de Csocsót, Dick polipját, visszadobja vedréből a tengerbe, mert szerinte bűdös; Tom éber felügyelete menti meg a déli hőségben öngyilkos készítéseitől a legénységet, de ugyanő képes levágni Bert lábujját (annak kérésére ugyan, de ez a tett erőszakosságát nem csökkenti).

Az asztrolábium és egyéb eszközök lefoglalása is komikus jelenetet szül: a Kapitány ki-be ugráltatja a kabinból Bobot, Tomot és Jimet, végül sikerül mindhármukat odazárnia, de az irányítésvéstést elkerülendő – hisz mérőeszközei is lenn maradnak – egységessé kell kötniük. A viharban viszont Bob meggyőzi Jimet, ugorjon a vízbe, hogy ezzel nyerjenek időt, és ők nyerjék meg a fogadást, ami alapján a hajót a kívánt irányba terelhetik. Bert azonban, akitől azt remélik, kiáltani fog a vízbe esett Jim láttán, nem szól, mert utolsó szerzeménye épp a Jim biciskája, és a szégyenérzet, a félelem visszatartja. Jim meghal. Hát ezért marad ki szinte a Kapitány enumerációjából.

Mindezt ugyanolyan súlytalanok, könnyednek és álomszerűnek ábrázolja a szöveg, mint az összes többi, mindennapos eseményt a hajón. Mintha nem is történelem semmi, csupán az idő vet egy hurkot az egymással azonos első és utolsó jelenet között. A történet idejének percepcióját teljesen felborítja a linearitás elvetése, és a számos olyan mozzanat, amely lehetetlenné teszi annak megállapítását, hogy milyen időközöket zárnak közre az egyes jelenetek. A szereplők rendre történő önfeltárlukozása – mert a nézőkhöz forduló monológ nem a Kapitány kizárólagos

privilegiuma, a későbbiekben sorra minden szereplő él ezzel – pillanatnyi megtorpanásokat iktat az időbe, fokozva annak vonatottságát. A délibáb, este, hajnal, majd egy újabb hajnal sorrendű jelenetek azt az érzést keltik, mintha alig telt volna el két nap, miközben tavasztól tavaszig tartott az út. A vihar jelenetében újabb hurok: Bob meghökken azon, hogy Jim odaveszett, és újrajátszatja a jelenetet. Míg a Kapitány visszatekintésének történetindító dramaturgiai funkciója van, és az emlékezésen kívül mást nem szolgál,

addig a Jim halálának újrajátszása a jóvátehetetlenség bizonyítéka. A felborított linearitás is csak ismétlést tesz lehetővé, nem egy jobb megoldást. Az ember robotol, hadakozik, megpróbál valamit véghez vinni, de, önhibáján kívül, semmi sem sikerül – vonja le a következtetést Tom. A történet végén implicit módon a céltalan, látványos eredményt mellőző, életveszélyes, de egyetlen morálisan végbevihető küzdelem ellenpontozódik a pusztulást vállaló okozó haszoncentrikus, magának való étellel, a kincskereséssel.

A történet részeként kerül be az előadásba a zene (Darvas Ferenc): a Kapitány legénységtoborzó szempontja, hogy a fiúk egy-egy hangszeren tudjanak játszani (Tom-fuvola, Bob-triangulum, Jim-dob, Bert-hegedű, Dick-nagybőgő, Kapitány-gitár), és a Stella saját zenekarának koncertjeiből tartsa fenn magát, ez lévén az út kizárólagos célja.

A történetbeli zenekari próba közönségévé a teremben ülő néző, az előadás közönsége avatódik. Ilyen módon sikerül beléptetnie a dramaturgiai kontextusba, anélkül, hogy a néző ezt az előadás részéről a kényelmes elzártág, nézői intimitás ellen elkövetett agresszióként fogná fel. Az előadás során a zene többször válik helyzetábrázoló eszközzé: közös muzsikálás jelzi az együtt mulatókat, magányos hegedülés a lopás miatt kiközösített Bert egyedüllétét, dobolással terelik el a Kapitány figyelmét Bob, Tom és Jim, amikor a mérőeszközöket próbálják ellopni. Az időbeli visszakapcsolást szintén zene kíséri, és a vihart is zenével jelenítik meg. Történetalkotó eleméből stilizáló elemmé, az előadás (formai megvalósítás) szintjére emelkedik a zene, a tartalmat is gazdagítva azzal, hogy hallgatólagosan olyan világról beszél, melyben a művészet alkotóereje a természetével egyenrangú.

BOROS KINGA

Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy
Partok, szirtek, hullámok – tengeri történet
Rendező: Barabás Olga m.v.
Szereplők: Márton Lóránt, Mátray László, Nagy Alfréd,
Pálffy Tibor, Szabó Tibor, Váta Lóránd
Díszlet, jelmez: Bartha József m.v.
Zeneszerző: Darvas Ferenc m.v.

Szócs Géza 50 éves

Folytatás az I. oldalról

Így történt, hogy Sz. G. visszavonult erről a színtérről, és oda ért vissza, ahonnan elindult: az irodalomhoz. Erről mindjárt beszélék, de előbb hadd fejtegessem hősnök másik fontos emberi jellemzőjét. A különbségről lenne szó: Sz. G.-ből hiányzik minden, ami átlag, egyetlen kimondott vagy leírt mondata sem átlagos, még ha kenyeret vásárol vagy úrlapot tölt ki, az sem olyan. Kuriózumok, inycenségek, különlegességek – Sz. G.-i csak ezek érdeklik, és a világ legegyszerűbb dolgaiban is megtalálja ezeket. Minden, amihez hozzányúl, különleges lesz, és az ember csak hűledez, honnan ennyi ötlet, s hogy hogyan lehet ezt így évtizedek óta folyamatosan csinálni, és a kimérés minden jele nélkül?

Valamikor 1993 őszén, egy estvel, Kolozsvárott, a száguldó Sz. G. szinte elgázolt egy ifjú bölcsészt, aki a könyvtárból biciklizett hazaféle, verspróbálkozásait csiszolni az napi olvasmányélményei alapján.

A poétapalánta bizonyára nagyon csúnyán káromkodott volna, amennyiben föl nem ismeri a hírhedt fekete Audit, a száguldó költő iniciáléit viselő rendszámablával, és át nem villan az agyán a magyar szerelmi költészet négy legszebb sora, és pedig:

„Ha bálnák volnánk, delfinek,
nem tudná soha senki meg,
hogy hol kószálunk, kedvesem,
szabadon, sósan, nedvesen.”

... s hogy aki ilyet tud írni, az rossz ember nem lehet. Így az ifjú poéta visszanyelte az ocsmány szavakat, és inkább egy kicsit megtisztelve érezte magát, hogy Sz. G. szinte elgázolta.

Gondolom, nyilvánvaló, hogy ki ült a biciklin. Egy év telt el, és a szerencsés találkozást újabb követte, ezúttal azonban annak rendje s módja szerint, bor mellett, és így született meg az Előretolt Helyőrség

ötlete. Az ötletből hamarosan folyóirat lett, könyvek, és irodalmi estek, azaz kialakult az a fiatal irodalmi műhely, amely az erdélyi magyar irodalom utánpótlását biztosította, s mely fölött Sz. G. atyáskodott, megtévén minden tőle telhetőt, hogy a Parnasszusra vezető út minél simább legyen a dédelgetetteknek.

Ez volt a harmadik nagy irodalmi tette. A harmadik Forrás-nemzedék vezérése és a saját életmű mellett. Szerencsére még Sz. G. ellenségei is egyetértének abban, hogy az elmúlt három évtizedben amióta Sz. G. jelen van az irodalmi prérin, közvetve és közvetlenül újrajazolta irodalmunk térképét, sikeresen ötvözve hagyományt és újítást, mindkettőből igyekezőn kiküszöbölni a rosszat és fölemelni a jót. Így, ha gazdaságunk és politikánk (és mentalitásunk) nem is, de legalább az irodalmunk elérte a világszínvonalat.

Fél évszázad... nem is olyan sok. Akkor tűnik soknak, ha figyelembe vesszük, mi mindent átél és mennyit alkotott Sz. G. A belső idő sokkal hosszabb nála, s mert remélhetőleg az évtizedes hányódások véget értek, remélhetőleg még az eddigieknél is több külső és belső idő áll majd rendelkezésére, további nagy művekkel örvendeztetni meg minket, és bepillantolni mindazt a szépet és jót, ami gyakran kimaradt

a küzdelmek miatt életéből. Ezüstszületésnapjára ezt kívánjuk Neki.

És, majd, fölzárkózik a nemzet is. „Jövő időben ragozott ígék és főnevek / átvilágítják mint a röntgensugár / a kerteket és nyelvtankönyveket.”

„És lámcsak, mégis:
új esélyt mérlegelhetünk,
új esélyeket.
Ránk néz a jövő, fölteszi
szemüvegét, a tényeket.

Fölfordulás, föltámadás
és számvetés és számadás:
a föltámasztottak száma
úgy tíz-tizenöt millió
s ha nem túl nagy is, de mégis
van ismét olyan ország
ahol az adjonistent
magyarul viszonzózzák.”

Mandics György temesvári író néhány éve már Budapesten dolgozik. Az Első Kelet- és Közép-Európai Együttműködési Alapítvány munkatársa, s ezen kívül a Bolyai Műhely tanára. Temesvári látogatása alkalmával felkereste szerkesztőségünket. Felhasználtam az alkalmat, hogy néhány kérdést tegyek fel neki, melyek elsősorban a Bolyai legendához kapcsolódnak. A köztudatban ugyanis több mint húsz esztendeje él az a hit, hogy Mandics felfedezte Bolyai János kiadatlan temesvári naplóját. Tanulmányokban, tudományos lexikonokban úgy szerepel neve, mint e kézirat első és legavatottabb értője.

– Kétségtelenül félreértésről van szó. Hogyan magyarázza ezt Mandics György?

– A félreértésre tulajdonképpen én szolgáltattam okot. Néhai feleségemmel, M. Veress Zsuzsannával közösen, 1980-ban Bolyai János jegyzeteiből címmel egy kötetnyi verset jelentettünk meg a Kriterion Könyvkiadó gondozásában. Az indítást Székely Jánostól kaptuk, aki arra kért, hogy a Bolyai évfordulóra írjak az Igaz Szó számára egy tanulmányt, vagy bármit, hiszen temesvári vagyok, matematikus és költő. Egy régi vágyamra emlékeztetett ez a felkérés. Az egyetemen, Neumann Mária tanárnőm gyakran beszélt Bolyairól, lelkesedése, a zseni iránti tisztelete annyira hatott rám, hogy rövidesen eszményképemnek tekintetem. Évekig tanulmányoztam a Bolyai irodalmat, feljegyzéseit, a maros-

Bolyai legenda

– Beszélgetés Mandics György íróval –

vásárhelyi tékában őrzött kéziratait. Otthon, a feleségemmel egyre többet beszélgettünk Bolyairól, vitatkoztunk, kerestük annak módját, miként lehet megközelíteni egy ilyen rendkívüli ember és matematikus lelkiállását, emberi-erkölcsi tartását, s ugyanakkor üzeni valamit a mi korunknak. Érzésem szerint olyan jól sikerült ez a kötet, hogy versben alig hiszem, ha ennél többet el lehetne mondani Bolyairól. A félreértésre az adott okot, hogy egyes szám első személyben írtuk, s hogy a szöveg hatásosabb legyen bizonyos technikai fogásokat is alkalmaztunk. Egyes verseket félbe szakítottunk, azaz a megjegyzéssel, hogy itt a kézirat olvashatatlan, így az egész kitépelt naplólapokra emlékeztetett. Körülbelül 300 szót építettünk a szövegbe, amelyeket a Bolyai feljegyzésekből idéztünk hűségesen. Így a kötet, első olvasásra valóban azt a hatást keltette, hogy maga Bolyai írta, de ha alaposabban tanulmányozzuk, rájövünk arra, hogy az, amit Bolyai kéziratban ránk hagyott annak kevés köze van az irodalomhoz és különösen a költészethez. A zseni élete, magatartása, munkássága volt az ihletet adó forrás.

– Olyan lelkesedéssel beszélsz Bolyairól, hogy az az érzésem, a témához még visszatérsz, pontosabban egy életre nem tudsz megválni tőle.

– Regényt szeretnék írni a matematikus zseniről, arról, aki egy „új, más világot teremtett” azáltal, hogy kidolgozta forradalmi jelentőségű elméletét. Bolyairól a Holdon egy krátert neveztek el, ott ül immár a világmindenségben. Engem az ember érdekel, pontosabban az, hogyan gondolkodik egy ilyen zse-

Mandics György

niális ember, mitől más az agya, hogyan nőtt fel, vált olyan naggyá. Érdekel a magánélete is, a gyermekkor, aztán a katonai előmenetele, viszonya az apjához, feleségéhez, gyermekeihez. Sok anyagot gyűjtöttem össze. Valószínűleg trilógiát írok. Az első és utolsó kötet szerkezetét már világosan látom. Marad a regény kulcsa, annak megírása, hogy mi predestinálta erre a sorsra és miként tudatosodott benne mindez. Tény, hogy messze megelőzte korát, túlnőtt rajta s ez volt a végzete is. Igaz regényt írok, nem legendát, de egyes kérdések felvetéséhez úgy érzem ma is bátorság kell. Vállalom.

– Jó munkát kívánunk és eredményes utazást Bolyai nyugtalanítóan szép társaságában.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A diófa

A diófát, amelyről már annyiszor meséltem, kivágták és eltűzelték, ám én megmutatni neked, mégis visszaképelem oda, ahol egyszer állt, ahol gyermek volt és hajadon, középkorú, bölcselkedő, most te is szemügyre veheted: tetszik?

Ilyennek képzelted? Tedd rá a kezed, selymes, meleg a kérge. Gyere, üljünk alája. S most mesélj te!

Bosszúság

Ernyők alatt hasal a nyár, Fény szántja fel az éjszakát, Lomb alatt a meleg szalad, Asztalomon lélek-maszat.

Lassan hozzák ki a söröm, Nem nagy öröm az öröömöm. Forró a pohár és a sör, Lábamnál is csak egy vödör

Bosszúság. Gondom ott loccsan. Nincs ki már ezt a világot Elferdítse vagy elrontsa,

Jobban, mint ahogyan el van Rontva. Bennem szóvirágok: Virágot sem virágoznak.

Fodor Sándor

Aki „levett a lábamról“

Ezerkilencszázötvenötöt írtunk.

Az Utunk és az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztősége találkozót szervezett temesvári olvasóival. Kolozsvárról úgy emlékszem Bárdos B. Arthur, Földes László – a kiadó kolozsvári szerkesztőségének vezetője – Kányádi Sándor és jómagam érkezünk három „nagygyúval”. Asztalos Istvánnal, Kiss Jenővel és Nagy Istvánnal. Természetesen az esten velünk együtt olvasott fel a Temesváron élő Anavi Ádám, Endre Károly, Franyó Zoltán és – ha jól emlékszem – az aradi Károly Sándor is.

Temesvárra érkezve, itteni barátaink-munkatársaink elosztottak bennünket egymás között. Talán csak az idősebbek közül egy-kettő húzott szállodába.

Franyó Zoltán is a vendéglátók között volt. Ő Földest és talán Nagy Istvánt vagy Asztalost szerette volna vendégül látni – ám ezek elhárították a meghívást. Már-már senki se akart volna hozzá menni, végül Zoltán bácsi beérte Bárdossal és velem. Mielőtt azonban elindultunk volna hozzá, Földes félrehúzott:

– Sándor, vigyázz! Semmit se ígérj a házigazdádnak a kiadó nevében, világos? A vén szélhámós még behúz valamibe!

Kemény beszéd. De majd vigyázok.

Nem volt azonban, mire vigyáznom. Zoltán bácsi lebilincselően kedves volt. Egyfolytában mesélt, és amit mondott, minden érdekelt. Főként a Nyugatosokról, Adyról, Csinszkaról. Megmutatta szép könyvtárát, dúsan megrakott vacsora-, majd reggeliző-asztalhoz ültetett. Másnap megvolt a találkozó. A temesvári irodalomkedvelők szépen fogadtak. A következő reggel utaztunk haza.

Amikor Zoltán bácsitól elköszöntem, megölelt.

– Sándorkám – mondta – nagyon megkedveltelek. Adytól is így búcsúztam el. Ki tudja, látlak-e még? – és könnyes volt a szemé.

Én is meghatódtam. Így, Zoltán bácsira gondolva néztem a vonatablakból, mint marad el tőlünk Temesvár. Kányádi mellém szegődött.

– Mit búsulsz, öreg? – kérdezte.

– Nem búsulok – mondom – de elgondolkoztam egyen-máson. Engem például Földes Laci bácsi figyelmeztetett, be ne ugorjak Zoltán bácsinak. Nos, be se akart ugratni semmibe. Nagyon rendes ember az öreg.

– Franyó? – nézett rám Kányádi. – Persze, hogy az.

– Tudod, hogy búcsúzott el tőlem? – folytattam. – megölelt, és azt mondta, így köszönt el Adytól is! Kányádi lecövekelt.

– Ne hülyéskedj. Nekem is ezt mondta!

Tutaj a Szamoson

VISKY ZSOLT

Váróterem

Egy rendelő, egy váróterem. Ordítás hallatszik, majd még egy. Sír a tapéta, sírnak a székek.

Faló gördül ki az ajtó alatt.

Ordítás hallatszik, majd még egy.

Lejönni újra

Fél buszjegyre írd fel léted, másikkal juss fel a csúcsra, boldog vagy, te ezt nem érted,

nincs jegyed lejönni újra.

A szomszéd lakásban

A szomszéd lakásban eloltják a villanyt. Majd még egyszer.

Történet

beesett képu vénember az úton. előttem áll. cigit vesz elő, rágyújt. hátrál. mereven néz, majd elrohan, én meg futok utána, hogy megtudjam a történet végét.

A vers

Ez a vers fehér, mindig is fehér volt. Az anyém, mondják, de valójában nem tudják, kié.

Senki sem tudja, nem is kell.

(egyre többen vagyok)

egyre többen vagyok és egyre szebbek, egyre inkább kezdek eltűnni és egyre csak emelkedek,

és már kezdek hinni többes szám, első személyemnek

Tengerhez

Nem akkor beszélsz a tengerhez, amikor csendes, hanem akkor csendes, amikor beszélsz hozzá.

Régiós költők

NAGYÁLMOS ILDIKÓ

Félmozdulat

A rózsaparki színpadon...
...a világ csupán létra
én a harmadik fokon
s te már fenn a célba
és nem látod, hogy világit
belőlem a lélek
elhiszem, hogy esetleg
én is a célba érek
félmozdulat az egész
semmi nincs már hátra
lendítene a magasság
csak taposni rá a gázra
és olyan szép lesz kedvesem
repülni lent a földön
csak este emelkedni fel
mikor a hold már föl jön
és mondani, hogy olyan más
forogni körbe-körbe
itt fent már minden egyenes
lent még a világ görbe
már nem fáj sehhol se nagyon
az űrben minden játék
mielőtt elhíntened
a rózsaszirmot, várj még.

KISS ANDRÁS

Vonuló madarak furcsa éjszakája

ülünk a küszöbön
az éjszaka legfrissebb
játárára várva

felettünk
keresztre feszített madarak
víjjogása

csillagporral keveredik
kedvünk bronz
homokja

vacogó táncot
járnak fogaink

fordul a föld
bennünk
nyikorogva

OLÁH ANDRÁS

Otthon

Az anyag legrejtettebb folyosóin lüktető zöld,
a minden szín lényegében élő, meglapuló zöld,
amit letörölhetetlenül beléd éget
egy születés, egy haláleset.
Az út, mely nap mint nap hazavezet,
(mint vak zenészt lompos kutyája)
és két marék ismerős föld, melyen megpihen
éggő talpad...

Hová mész vándor?

Gyógyvíz

A forrás, mint álminkban: kiapadhatatlan...
a vékony vízsugár remegő húrjain babrál
selymes ujjával a napfény, és a téren galambok,
ügyetlen, fakó galambok. Messziről érkezett
zarándokok hordják szét otromba butykosaikban az
éltető folyadékot, a négy égtáj felé, majd
hálából száraz kenyeret szórnak a sárga
kőlapokra a madaraknak.

BÖLÖNI PÉTER

Meztelen ebéd

Elgondolom magam és minden lépésemet,
mely helyről helyre visz.
A távolság rettenete borzong bőröm alatt,
amint az út az itt és ott és tested közé feszül.

Olcsó játékszerré egyszerűsítelek, szórakoztatsz.
Már-már alattomos, ahogy játszom veled,
de mindenképpen helytelen.
Ellöklek magamtól, majd visszahívlak,
ha a játék új szakaszához ér.

És –
mint gyenge vadat szokás –
leterítelek újra.

A kilépés végtelen gyönyöre

Hiszen lágyága halkan telepedett rám,
érintése homlokomon ajándék.
Mégfulladni látszott az ősz a tenyerében,
sárgák, barnák és fakuló zöldek,
hajnaltól és alkonyattól kerítve
párolgottak a múlandóság hűvösében.

A szél magával ragadott és kevesebbé váltam,
semhogy elfussak és visszatérjek,
zuhanó esőcseppekbe írtam férfiasságomat.

A szerelem aktusa – a hús tulajdonságaival
jellemzhetnének a legjobban talán –
volt az utolsó csepp,
elmosta lábam nyomát az úton,
elveztegetett gyönyörök felé.

REGÉCZY SZABINA PERLE

A kérdés útvesztőin

elmém csöve a múlt avarában
hallgatom azt, mi sosem hallható
a pangó párálló zsengek perceit
a meredélyek roskadt lucfenyőin
ahogy a szeráfok cicomázatlan
fényt rostálnak kőszötyűikből
ívekre aggatva a lidérces hallgatásra
hogy áttetszővé válják a sok újult szerep
agyunkon kibocsátott sugarak rezgésszáma egyezik
elméd, szíved mégis feleletképtelen
nem birtokolhat korlátlan hatalmat

ÓDRY MÁRIA

Svéd Marospart

Mit jelent Svédországban egy marosparti fény,
hol svéd tenger, lakáskultúra, IKEA bútor,
rend, portalan remény,
hogy itthon folyik-folyik az idő tova,
s az igazság az, hogy már senki, sehova
se hív, se vár,
így múlik el a tavasz, meg a nyár
a strandi fák már öregek nagyon.
A Marospart – svéd nemzeti vagyon.

Az égő fa imája

Uram, égő fa vagyok szüntelen
és kinyújtott tenyér

Uram, fogd meg a kezemet
És mondd nekem – egyél!
Földbe gyökérezett álmaim
Nyújthatom csak feléd,
Uram, fogadd el életem
hisz úgyis a Tiéd

Zöld hó

Szememben zöld hó,
kezedben nyugtalan csillagok
perspektívája feszül, kavargó.
Magadhoz szelídített gyermek
minden dolog,
várnak rád s hallgatnak
bóvízű hajnalok.
Csúcsok barátja, fehérség szava
S hogy így látlak, egyedül
Te vagy az oka.

SZÚCS ÉVA

Örvény

Kufárok kergetőznek „Eladó” táblákkal.

Ha örvényükbe kerülsz
közéjük tartozol
s törvényeiket magadédnak
tartva, nyakadba akasztod
s epikuroszi forrt torokkal te is kiabálsz:
Minden eladó!

Eladó a hűség, mert rozsdás szög,
mellyel csak önmagadat
szegezed a fájdalomhoz.
Eladó a könny, a szeretet,
hogy másokat meggyalázhass.
Eladó a mózesi kőtábla,
melyet másodszer is porrá törtek.

S ha már múltadat s jövődet
is eladtad
add el a nemlétező magad.
És ha még ez sem elég,
add az egész földet az enyészett kufáranak.

Ő majd tudja, mit kezdjen veled.

SZABÓ PÉTER

Kukázók

látom a sirályt, gyönyörű röptét –
(bennem távoli tenger morajlik fel...,
a vágyak égre írt körívét nézem,
lent színek szürke pályaudvara felel...)

...mindig visszatér, úzi éhsége...
– ez a nagy lehetőségek térsége –
a kuka környéke tele van szeméttel... –
(alászáll némán mint kiverit kapitány,
magányosan, – válogat a sirály –,
ebédet keres a búzó koszban...
amit a szürke pályaudvaron fellel...)
– varjak serege száll le a környékre,
a madár felcsap, és elhúzza messzire...
ám másnap újra a mocsokban kotorász –
szemből nő ki gyönyörű röpte...

rongyokba burkolózva tántorognak,
kifagyva, kora hajnalban megjelennek;
– összejön tán így mi kell a toroknak... –
öntudatlan költői ők a jelennek, –

lefoszlik már róluk a többetes kosz,
míg a kenetlen kerek nyikorognak,
nem érdekli őket a gyökeres rossz, –
léptük csak ez, – napról napra; (mint a holnap,
tán ifjú álmaik is elfogyottan...
némulnak el,) –/ürülő fészekaliban...–/
s jönnek újak, kik újra belekotornak... –
(reménykedő vendégei ők a tornak...,
melegítvén hol csillag, hol pia, hol /a/ nap
őket...), – míg a szemét fölé hajolnak
végtelen az ég, ám véges a holnap...

François Bréda

Cupido-Érosz

Minden Érosz; a fű, a fa, az összes függőleges, ami beleszap a Földbe, minden, ami ki-nó a rögök rönkjeiből; a tömegvonzás, a meteó, az adok-veszek, az áramárvány s ennek áránjai (titkai), a születés oka, a halál mint következmény, a molekulák mozgása meg az atomszerkezet, a kémia és az alkimia, a Fenn és a Lenn egymáshoz viszonyulása és lánc, a vonzás, a feszültség, a vágó, a hiány, a kielégülés, az éh és szomj kínja, gyönyöre és megenyhülése, az Érek csatlakozó csatornái, a nyomás külsőtési szándéka, a súly, a gravitáció belsőitési „húzása”, a súrlódás legyőzése, az Erő; minden Érosz.

A panteizmus minden és mindenhol Istent fedezi föl; tudni kell viszont, hogy ki az igazi isten; a mitológia orfikus teológusai számára napnál is világosabb volt, hogy az egyiptomi *khá*, a Kháosz, vagyis egyfajta egyetemleges ektoplazma kusza kozmoszában Érosz nyilas fegyvertánca teremtett először rendet; Érosz, az Erő tánca; megfeszülés, majd az ezt követő kiröppenés; ez a Világ egy Villámlás, a Nagy Villanás Eredménye, Érosz nyilának húrja peng: Big Bang.

S a transz-fizikális étekből alászállva a mi pöttöm, egyéni létezésünk szintjére, bátran megállapíthatjuk levetkőzve tanult kultúrmanírjainkat, hogy személyes, még érvényben lévő létezésünk alapjainál, a kezdeteink kezdeteinél, vagyis *ab ovo*, azaz a tojástól indulólag, nem áll más csak Érosz, Venus, a Vénák, az Érek istenőjének a fia, a Germináció Gyermeke, Érosz, az Erős, Érosz, a római Amor, a mindent szervező és szerkesztő Sze-

relem. Róma igazi, titkos neve a fordított ROMA, azaz AMOR.

A „Szerelem” azonban korántsem szeretlen mint hinnók; ellenkezőleg, a Szerelem, Cupido-Érosz-Amor a létezés Aramának ama edisoni „villany-Szerelője” aki birtokba veszi az űrt, „szert” tesz ránk, ő a Nagy „reperátor”, a Rend-szerető, ki szerveinekt „jó-szer-int”, azaz jó Rend-szer-szerint, vagyis sorozat-gyártásban, „szer-iálsan” először meg-szervezi, aztán pedig ezeket össze-szer-kezti. Az Erő, Érosz, az Erős, Amor, a lenti lét) Arma s herakleitoszi Ere-Folyama szerfölt „eredeti” Szerkesztő; a földi szer-epbe állított szerveink azért jöttek létre, s azért működnek, mert ő Amor, az A(ni)m(at)or, a Mozgató, a Lelkesítő önmagát szer-te szór-va minket formába önt, azaz...szeret.

A keresztény gondolkodás mintegy a vesébe látóan kidolgozta a Szerelem teológiáját; ennek szférájában (hatásgömbjében) a Teremtés és minden *creatio continua* (folyamatos teremtés) nem más, mint a működésben lévő, ténylegesülő Szeretet. Az antikvitás és a mitológiai elmélet Érosz-Amor diktatórikus, sorszerű, személytelenül irgalmatlan jellegét, a sorbaállítás kényszerét és a (Z)Éroszba, a Zérusba-láncotságunk körkörösségét ábrázolja az Uroborosszal, a fejével a farkába harapó-maró, állandóan éhes létezés-gyikkal.

A létezést a Szerelem, Érosz-Cupido „szervezi”. Ez a szervezethez már Rend. Mindez eddig tán homályos volt számunkra. Nem is csoda, hisz érosz is Érosz, a Homály utódja.

Diszkoszvető

Könyv

Az emlékezés útvesztői

„Normák, lesz-é időm,
hogy a halált még élve megtanuljam?”
(Megtanultam békén viselni)

A jelenkori erdélyi líra ismeretében több értelem-ben is rendhagyónak mondható Jánosházy György *Úszó sziget* című kötet. A kötetben található uralkodó versforma – a *Stradfordi sztrádán* című vers kivételével *Az Úszó sziget* kizárólag csak petrarcái szonettekét tartalmaz – még nem teszi a kötetet rendhagyóvá, de terjedelmét tekintve – a kötetben majdnem száz vers szerepel, ami igencsak vaskosnak tekinthető az átlagos 40–50 verset tartalmazó kötetek mellett – mindenképpen figyelemre méltó és merész vállalkozásnak tűnhet a majdnem száz szonett egy kötetbe zsúfolása.

Az *Úszó sziget* ugyanakkor rendhagyó a versek világának tekintetében is. Nyilván, majdnem száz szonettben nem nehéz a többszínűséget felfedezni, ezért nehéz is csak egyfajta kategóriát alkalmazni a versek világára.

A kötet tartalmi és hangnembeli váltakozásait követve három ciklus, fejezet elhatárolását lehet(ne) megkísérelni. Az első rész, amely a *Sárvári Gidó a szaracének földjén* ciklus előtti verseket foglalja magába, talán a legekletikusabb. Megtalálható benne a történelmi múlttól a költő által értéktelennek ítélt jelenig („Itt csak a hegyek és medvék nagyok, / és januárban néha a fagyok” – *Itt csak a hegyek...*), Tell Vilmos kártyafüregjéről (*Elégia a makk filkóhoz*) a modern kor „betegséseiig” minden. („Mérge itt minden: kenyérünk, vizünk / (...) a bidonville-be süllyedt indián, / áldozatok és túlélők szeme, / keresztapák, LSD, rock-zene, / AIDS-es filmszillag, AIDS-es utcalány;” – *Mérgek*). A *Mérgek*-hez hasonlóan *A képernyő előtt, A vágóhíd anyagya, Tájéképet pingál az Istent...* című versekben az erős Faludy-hatás nem hagyható figyelmen kívül. A kötetre ugyanakkor általánosan is jellemző az elődökhöz (elsősorban Adyhoz, Shakespeare-hez és Garcia Marquezhez) fűződő viszony tudatos és hangsúlyozott felvállalása. Bizonyos értelemben a jelennel polemizáló, annak a múlttal való szembeállítás során felsejlő hiányosságait számonkérő, negatív aspektusait felsorozó verseket olvashatunk a kötet első kb. negyven szonettjében.

A versek olvastán nemegyszer a különböző zöldpárti és globalizációellenes tüntetések panószövegeit véltem a versekből visszahallani, amelyeken még az sem segített, hogy a költői alapállás magyarázatot kínál a versek múltat sirató, a jelent elítélő költői világára.

A nyitányvers ars poetica-szerű indítása után („Sosem leszek nagyúr, miniszter: / költő vagyok, nem is filiszter, kutyák cibálnak s gyermekek. // És mert hajlongani se bírok/s máshoz nem értek, hát csak írok... / nem csekkel, ó: csak verseket.” – *Sosem leszek nagyúr*) a magyar (*István király halála, Arad, 1849. október 6.*) és egyetemes (*Elégia az úgyarmatosításról*) (kultúr)történelem hol meditatív, az emlékezés alaphelyzetére támaszkodó, hol a jelenlévő szemével látott fontosabb (!) történéseiről olvashatunk. A versek kevés kivételtől eltekintve nem maradnak meg az adott esemény, kor avagy figura megvilágításánál. Igen sok esetben olyan lírai reflexiókkal találkozunk, amelyek a versek világát a cinizmus és néhol a fájó irónia hangjával járják át. A kötet első negyven szonettjének két uralkodó tematikája van. A fentebb már említett – tudatos – elődökre való rájátszás (a *Száz év magány* vagy a *Halottak élen* című versek), és a történelmi múltat felidéző, azt az „itt” és a „most” múlttal szembeállított, hiányként ábrázolt világa. Az első harminc vers által kirajzolódó versvilág ugyanis a vanitatum vanitas igazságát ébreszti fel az olvasóban. Az „itt” világa konkrét élethelyzetekben („Csak erre tessék, jó urak, / itt olcsón minden kapható: / pornóújság és nyugtató, / facér fű, ledér fűt, / /tetézett asztalainál / elnyűtt testet, lelket kiná / /rendőr-kém, ringyó, csólakó” – *Zsibvásár*) és eszméletörténeti fogalmak által is megfogalmazottan (a *theatrum mundi* elvét megkérdőjelező, annak torzképét felmutató *Színpad a világ? Újabb variáció Shakespeare témájára* és az *...És vége a komédiának. Legújabb variáció Shakespeare témájára* című versekben) a hiány kategóriájával írható körül. A hajdani értékek devalválódása, az irántuk való nosztalgia és a „most” világával való kontrasztja képezi a versek témáját.

Sikerültebbnek mondható a Jánosházy által is külön ciklusban tagolt *Sárvári Gidó a szaracének földjén* című ciklus, amely mindössze tizenegy verset foglal magába. A ciklusból kirajzolódó „muzulmán paradicsom” egyszerre ad teret a szerelmes szonettek vágyakozó hangjának (*Allah jó és hatalmas, Szép szaracén boszorka*) és a honvágy sürgető, a szerelmet alárendelő költői hangjának: „Hiába szól a kürt, széplányok arca / mind hasztalan csábít szerelmi harcra; / a tenger hív – haza! Haza! Haza!” (*A tenger hív*)

Nyilván a részekre bontás nem élesen elkülöníthető határokat jelöl, hiszen Jánosházy verseinek alaptónusát az emlékezés, a dolgok és önmagunk elmúlásával való szembenézés néhol nosztalgikus, néhol fájdalmasan ironikus hangneme határozza meg. A versek közhelyszerűnek tűnő tematikájára kitűnő ellenpélda, hogy a kötet harmadik részét képező, az emberi mulandósággal szembenéző versek tekinthetők a legsikerültebbeknek. (*Az Elégia az öregségről* című szonettkoszorú, *Nélkülem is...*). A lírai önvalomásokként is felfogható versek lényegében egy téma körül forognak: a halállal, önnön mulandóságával szembenézni próbálkozó ember (ön)vallomásai múltrol, hajdani szerelmekről, a halál „élve megtanulásának” kérdőjeléről: „Gyakran – lassacskán észre sem veszem – / már múlt időben gondolkodom magamra; / mint limlomot, úgy nézem néha lanyha / közönnyel érdes, göcsörtös kezem // (...) úgy bámulok a megvakult tükörbe, / mint hervadt képre egy leprás falon” (*Múlt időben*) A *Te már a tájhoz tartozol* és az *Előttem most is* című szonettek a *Sárvári Guido*-ciklushoz igazodnak tematikájukban. A kötet második két részének érdekes színfoltja ugyanis a szerelmes verseknek hol fájón lemondó, hol rezignált, hol – néha hiteltelenül – izzó hangnembeli váltakozása. (*Fátyol és salavári, Nélküled*).

A szerelmes szonettekről azonban, ahogy a kötet egészéről is elmondható: a közhelyszerűnek tűnő motívumok (honvágy, haza, halál, magány, szerelem) közül azok tűnnek számomra hitelesebbeknek, amelyek mögött felsejlik a személyes átéltség kötetet is uráló, azt meghatározó tragikum: „Ha elmégy, dér üti meg a nyarat, / fekete szél nadragulyát arat, / talpam alatt a fű bánkódva herseg. // Ha elmégy, mintha könnyet ejtene / a képek és az ablakok szeme, / és félszeg rímet hajtának a rímek.” (*Te már a tájhoz tartozol*)

DEMETER ZSUZSA

Jánosházy György: *Úszó sziget. Szonettek*. Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2002.

FRANZ HODJAK

Vers 21:35-kor

Könnyű rémület ébredéskor,
Az út a postaládáig, a véceig, egy cigaretta.
Rossz, gyerekes szokások a villany felgyújtásakor.
Üres üvegek, tompa tárgyak,
Meghajlott telefon.

És próbálok a világot
A hold szemével látni, az meg motorbiciklin
Száguld
Körös-körbe a halántékom körül.

Vigyázat, jó kutya

a közömbösség, ő nem ugat,
nem morog, nem mocskolja össze
a foteleket, a virágcserepet,
a sárcipőt,
minden házban
ugyanarra a névre hallgat,
nem ugrik a nadrágodnak, nem harap
nem hallgatózik.

viszont időnként szüksége van egy rágnivaló
csontra
de az sem kell valódi legyen.

Villon a mennybe érkezik

tisztelt bizottság
újjaszülötve érzem magam

utazásom során addig ráztak az angyalok szárnyai
amíg elvesztettem eszméletem

vártam öt hetet a szabályzat szerint
szélverte lépcsőkön és fűtetlen folyosókon meg
termekben

végül beengedtek a hátsó lépcsőn
a személyzeti ajtón

valószínűleg egy nyolcadrangú szent
berántott egy kétemeletes neobarokk felhőbe

mindenféle nemkívánatos földi dolgot keresve
megmatattak
felfordult lelkem legmélyéig

mint hangszóróból úgy tört ki egy csuklyából
szférikus hangszínen az újabb tízparancsolat

tízszer tíz kardvirággal
szorgosan kitöltöttem minden kérdőívet

a fürdő elhagyásakor elcseréltem szaglásom
egy széleskarimájú aureolára

minden ágy mellett nagy esernyőkön tűntek fel
jelenetek a pokol kilencedik bugyrából

hirtelen behatolt öt csillár az első álom értelmébe
amiben véletlenül éppen a vastag Margot-tal
beszéltem

bemenetelemet a mirtuszerdei oszlopsorba
nem hagyták jóvá a rövid szárnyak miatt

a meteorológiai intézetben nagy volt az öröm
saját dobhártyáinkból zacskókat csináltunk

jobb szememet odaadtam szereljük be lencsének
a mindentlátó isteni teleszkópba

a másikat önkéntesen saját boldogságom
beteljesülésére adományoztam

uraim őszintén csodálom az önök mennyei rendjét
gondolom jelenléte tévedés

kérem fontolják meg, megrögzött csavargó léteimre
egy napon összerogyhatnék ennek a jóakaratra
a súlya alatt

Király Zoltán fordításai

Kritika

Vissza Romániába – s aztán otthonról haza

Stephan Lang (Láng István) hollandiai, holland nyelvű erdélyi írónak nemrég jelent meg az első magyarra fordított könyve, *A vakondvadász*. Az 57 éves szerző, tekintve, hogy már szinte harminc éve Nyugatra szökött, e fordításkötetig szinte teljesen ismeretlen volt a magyar irodalmi közvélemény előtt, e kötetével viszont (úgy érzem) letette a garast a tágabban értelmezett magyar és erdélyi magyar irodalom asztalára.

Két irodalom kívüli dologért is érdemes kezünkbe vennünk e könyvet: egyrészt a kimagaslóan elismerő holland kritikai fogadtatása miatti kíváncsiság hajthat minket (hátha megértjük, mit is szerethetnek, mit is keresnek a nyugatiak az erdélyi szerzők műveiben), másrészt azért, mert a közvetlenül a '89-es változások utáni események krónikáját nyújtja, meg hozzá egy nyugati (erdélyi és magyar) szemé-vel.

Az önéletrajzi ihletésű (dokumentum) regény története teljesen hétköznapi (mert hétköznapivá tette a történelem): a szerző 17 év száműzetés után hazatér falujába, Erdélybe, és találkozik haldokló édesanyjával, a szabadság bódulatában élő ismerőseivel, falutársaival. A főhős már integrálódott választott hazájában,

így félidegenként figyeli az itthoni történéseket, s az az érzésem, épp ezt az idegenséget próbálja megfogni, saját maga számára is megmagyarázni e történet elmesélésével. A szerző demitizál, feledtetni velünk a holtig hú emigráns meglehetősen idealizált képét: nehéz nekünk megérteni annyi emigránssal szülő könnyes híradás után, hogyan történhetett meg, hogy valaki (fél)idegen lesz a saját falujában és hazájában (de a haza szó talán túlzás). Aztán kiderülnek dolgok, félszavakban elejtett történeteket hallunk, amelyek érthetővé teszik a szerző cseppet sem titkolt kommunista-ellenességét. Például azt, hogy látta gyerekkori barátját, amint a tankok egyszerűen eltaposák egy szőke kísérlet közben, s azóta is titkolja a dolgot, hogy ne vegye el a szülőktől a reményt – vagy azt, hogy megtudja, édesanyja azért maradt terhes vele az orosz munkatáborokban, hogy hazaengedjék. Kelet és Románia (és Erdély) a legképtelenebb hazugságok és a legember-telenebb rendszer földje, és még ha különbséget is tesz az emberek és az ország között, bevallja azt, amit az emigránsok közül kevesen mernek: nem lehet szeretni egy olyan országot, amely ilyen szörnyűségeket művelt embereivel. Ekkor ír le Láng István egy (szerintem) számára

is fájdalmas mondatot: alig pár napja van Erdélyben, és visszavágyik haza, Hollandiába. Haza, ahol a dolgoknak (még ha tökéletlen) rendje van.

Am nem ettől nagy mű *A vakondvadász*, hanem attól a mágikus naturalizmustól (a szerző találmánya, s azt hiszem, ezt az írásművészet nem is lehet másként nevezni), ami belengi a könyvet, s a legcsúnyább, már-már visszataszító dolgokban is a csodát, a csodásat mutatja fel. Világirodalmi mércével is felejthetetlen az a rész, amelyben a magatehetetlen, deformálódott anyán a fiú kicseréli a pelenkát, vagy a legszükszavúbban elmesélt történet, amikor részeg stopposokat szállít a román faluba, s azok megverik őt, mert magyar (összesen két-három mondat, hogy csak ledöbbenünk, és napokig nem vagyunk jól bele – és utána sem próbálja értelmezni az esetet).

Egy olyan könyv ez, amely illúziómentes látást nyújt, és ebben találja meg a szépséget, a csodát. Kihagyhatatlan, megkerülhetetlen könyv.

SÁNTHA ATTILA

Stephan Lang: *A vakondvadász*, Pont Kiadó, Budapest, 2002, fordította Csikós-Vargha Hedvig

„Szeressen engem, aki ért!”

Juhász Ferenc Kossuth-díjas költő 75 éves

Nemcsak botrányt okozott, de botrányos is maradt.

Elég kimondani a nevét: Juhász Ferenc, s nemcsak azt tudja mindenki azonnal, hogy kiről van szó, de eleve kész véleménye is van róla. Pedig Juhász Ferencet mostanában már alig olvassák. Mostanában már nem követik, ahogy akkor követték, amikor még eleven volt a *Tékozló ország* (1954), *A szarvassá változott fiú kiáltószava a titkok kapujából* (1955), a korszakos *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb* (1963), *A Szent Tűzözön regéi* (1968), *A halottak királya* (1970) vagy *A megváltó aranykard* (1973). Amikor még volt annak valami jelentése, értelme, hogy a költészet hatalma teremtő és megváltó hatalom, hogy benne és általa létünk és erkölcsünk szólal meg egy részvétlen mindenségben, s hogy a költő, a kiválasztott, az elhivatott ember egy közösség dalnoka, lelkiismerete, öntudata.

A nyolcvanas évek végétől ritkult köteteket értetlen hallgatás vagy elutasítás fogadta. Nem tudtak vele mit kezdeni. Ahogy ő se tud vagy akar a világgal bármit is kezdeni. Visszahúzódtott. Nem közlésképes, ahogy Kulcsár Szabó Ernő írta összefoglalóan *A magyar irodalom története 1945–1991* című, méltán elhíresült munkájában. Ha így van, akkor az nemcsak Juhász Ferencnek baj. Nekünk is. (NOL)

Cigányputri

Lapszámunk szerzői

Boros Kinga – 1982-ben született Sepsiszentgyörgyön, a kolozsvári BBTE teatrológia szakának végzős hallgatója.

Böloni Péter – 1969-ben született Aradon. Verseit – többek között – a Helikon is közölte.

Cseke Péter – 1945-ben született Recsenyében, író, újságíró, szociográfus, egyetemi adjunktus, a Korunk szerkesztője.

Demeter Zsuzsa – 1977-ben született Székelyudvarhelyen, a BBTE magyar–finn szakán végzett. Jelenleg Kolozsváron él.

Hodjak Franz – 1944-ben született Nagyszébenben, 1992 óta Németországban él, a kortárs német irodalom kiemelkedő alakja.

Kiss András – 1950-ben született Végvár községben (Temes megye), költő, jelenleg a temesvári Bánsági Múzeum természettudományi részlegén dolgozik. Fontosabb kötetei: *Nagy-Narancs-Hold* (1980), *Tücsköknek szól* (1985). Versei hazai és magyarországi irodalmi folyóiratokban jelentek meg. A Romániai Írószövetség tagja.

Ódry Mária – 1953-ban született Aradon, képzőművész, restaurátor, költő.

Kovács András Ferenc – 1959-ben született Szatmárnémetiben, József Attila-díjas költő, író, szerkesztő, akinek munkásságát számtalan díjjal, kitüntetéssel jutalmazták. Első kötete 1983-ban jelent meg.

László Noémi – 1973-ban született Kolozsváron, költő. Verseskötetei: *Nonó* (1995), *Az ébredés*

előterében (1996), *Esés után* (2000). Díjak: Szivéri-díj (1996), A Romániai Írók Szövetségének debüt-díja (1996).

Oláh András – 1964-ben született Temesváron. Első versei a helyi Szabad Szó napilap irodalmi mellékletében jelentek meg még középiskolás korában. Azóta is rendszeresen közöl hazai és magyarországi folyóiratokban. Jelenleg Budapesten él, grafikusként dolgozik.

Regéczy Szabina Perle – 1971-ben született Aradon, református lelkész, költő, író.

Szabó Péter – 1952-ben született Aradon, költő, műkedvelő képzőművész. Verseskötetei: *Szerelombontás* (1980), *Ami fontos* (1985), *Vagyunk* (1995).

Szőcs Géza – 1953-ban született Marosvásárhelyen, költő, újságíró, politikus. Művei: *Te mentél át a vízen?* (1976), *Kilátótorony és környéke* (1977), *Párbaj, avagy a huszonharmadik hóhullás* (1979), *A szélnek eresztett bábu* (1986), *Az uniformis látogatása* (1987), *Kitömtött utcák, hegedűk* (1988), *A sirálybőr cipő* (1989), *Históriák a szőnyeg alatt* (1990), *A vendégszerető, avagy Szindbád Marienbadban* (1990), *A kisberek böszörmények* (1995), *Ki cserélte el a népet?* (1996)

Szőcs Éva – 1963-ban született Aradon, költő.

Visky Zolt – 1989-ben született Kolozsváron, diák, költő. Kötete: *Tudsz-e repülni?* (2003)

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, családja Erdőhegyről származik. Újságíró, kritikus, szerkesztő, médiatörténetet tanító több felsőoktatási intézményben. Eddig nyolc kötete jelent meg.

Kulturális hírek

Haydn Eszterházán

Hatodik alkalommal rendezik meg a fertői Esterházy-kastélyban a *Haydn Eszterházán* című zenei fesztivált. Az augusztus 30-án kezdődő és szeptember 7-én záruló esemény után Schiff András és barátai koncerteznek a felújítás alatt álló kastélyban.

Elhunyt Janics Kálmán

Meghalt Janics Kálmán orvos, közíró, a szlovákiai magyarság történelmének élvonalbeli kutatója, aki 1979-ben Bernben – az akkori rendszer megtorlásával szembenézve – *Hontalanság évei* címen megjelentette a szlovákiai magyarok sorsát megrázó hitelességgel feltáró dokumentum-gyűjteményét.

Janics Kálmánt élete 91. évében, szülőfalujában, a mátyusföldi Vágkirályfán, otthonában, augusztus 20-án érte a halál. Egész élete során, nyugdíjazását követően is orvos volt és ezzel párhuzamosan, gyűjtötte és rendszerezte a szlovákiai magyarok történelmének dokumentumait, írta e kisebbség történetét, szinte titokban. Első publikációi csak negyedszázaddal ezelőtt, az 1968-as Prágai Tavasz időszakában jelenhettek meg.

Collegium Hungaricum

A magyar kormány döntött a berlini Collegium Hungaricum új székházának megépítéséről. A tervek szerint a hater ezer négyzetméteres létesítmény befektetői tőke bevonásával jönne létre.

A Humboldt Egyetem közelében lévő telek, ahol az épület lesz, a magyar állam tulajdona. Jelenleg havonta 30 ezer euróért bérelik a Collegium Hungaricum most használt épületét. A három- négy milliárd forintos költségen létrejövő új székház az elképzelések szerint 2005. december 31-ig épülne fel.

Forman megfilmesíti Márai regényét

Az évtizedekig méltánytalanul mellőzött, olasz, majd amerikai emigrációba vonult Márai Sándor 1942-ben írt regénye *A gyertyák csonkig égnek* angolul is megjelent *Embers* címmel a Penguin/Viking Kiadó gondozásában, és sikert aratott. Most Milos Forman rendezésében film készül a regényből. A forgatást októberben kezdik Prágában, a főszerepet Wilona Ryder és Sean Connery játsszák.

Az élet mezsgyéje

Szeptember 21-ig látható a bécsi Kunsthalleban az *Attack!* – Támadás! című kiállítás, amely azt dokumentálja, miként hat a háború mediális megjelenése, illetve ikonográfiája a kortárs művészekre.

A tárlat napjaink kommunikációs környezetében ágyazva értelmezi és adja vissza a maga vizuális sokszínűségében a háború lényegét. A művészek a médiában megjelent tudósításokon, képeken keresztül igyekeznek megérteni és feldolgozni a háború drámai következményeit és pusztítását, hogy aztán a saját képeiket, vízióikat állítsák vele szembe.

Toborzó

A Háromszék Táncegyüttes versenyvizsgát hirdet férfi táncosok részére szeptember 4-én és 10-én 13 órától. Bővebb információ a 0267/315-418-as vagy a 0744/481-249-es telefonszámon kérhető.

Elhunyt Szász Endre

A Munkácsy-díjas festőművész, aki az elmúlt években a Somogy megyei Várdán alkotott, hosszas betegség után, 78 éves korában, augusztus 18-án érte a halál.

Az 1926-ban született Szász Endre régóta küzdött szívbetegségével. Néhány éve egy bypass-műtétet is végrehajtottak rajta, de azóta is többször volt infarktusa. Orvosai mindig visszahozták az életbe, ám állapota tartósan nem javult. Munkásságát a Magyar Köztársaság Tiszti Keresztje kitüntetéssel is elismerték.

Az álom, mit nem láttak

A New Yorki Magyar Színház augusztus 3-án kezdte 19. évadját. Az évadnyitó előadásán megemlékeztek a nemrégiben Budapesten elhunyt Dr. Varga Lászlóról, a színház alapító elnökéről. Tiszteletére koncertet szerveztek, *Az álom, mit nem láttak meg* címmel.

Mikes-könyvek

Két könyv jelent meg a Bibliotheca Mikes International keretében, az iszlám bölcselet és kultúra világából. Mindkét könyvet Németh Pál fordította arabból. Az egyik könyv Al-Ghazálí *A tévelygésből kivezető út* című műve, a másik pedig, a *Negyven hagyomány*, amely a Korán után a második legfontosabb korpusz az iszlámban. A könyveket a Bibliotheca Mikes International honlapjáról lehet letölteni: http://www.federatio.org/mikes_bibl.